

Balázs Géza – Sz. Tóth Gyula összeállítása

A sportnyelv(romlás) virágai

Szeretjük a sportot. A sport kultúra. A sportnak megvan a saját/os nyelvezete, a közvetítések révén élvezzük a nyelvi megnyilvánulásokat. Derülünk, s nemritkán bosszankodunk. A sportra is, a nyelviségre is érzékenyek vagyunk, lapunkban foglalkoztunk is vele.¹ A jelenségre felfigyelt Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató professzor, és készített egy összeállítást, amelyet az M1 adásaiban futó *Tetten ért szavak* című műsorában hallhattunk. Sz. Tóth Gyula sportnyelvi példáiból válogatott. Hozzáfűzte: „A tanár, pedagógiai szakember csaknem egy évtizede írja és adja ki naplóját. A példák a hazai tv-sportközvetítésekből, különféle sportágakból, de leginkább a labdarúgásból származnak. A gyűjtés során rögzítette az előfordulás idejét, helyét, a megnyilatkozót, ám ezeket az adatokat nem adjuk közre, a kifejezések a nyájas olvasó, a sportkedvelő számára bizonyára ismerősen csengenek. Ha valakinek ismerősek lennének a szereplők is, az (nem) a véletlen műve.”

A műsorban elhangzott szöveg szerkesztett változatát adjuk közre, a nyelvész megjegyzéseivel. Akkor lássuk a romlás, azaz a sportnyelvromlás virágait! Előbb bakik: nyelvhelytelenség (értelmetlen szavak, mondat szerkesztés).

Tehát kedves Olvasóink, ismét pattog a labda, pattog a szó... Hajrá Agria!

1. forduló (2015. március 9.) – *Ellőtte az utolsó puskaporát...*

– *Azzal már megbirkóztak a játékosok, hogy fölvegyék a pálya talajának nehézségét.*

Még régebbi példa: a pálya talaja nehezen emészthető volt...

– *Nem tudom, mi a célkitűzésük, de azt tartani lehet...*

Amit nem tudunk, azt biztosan betarthatjuk...

– *Hullám egy kicsit elaludt a labda fölött...*

Vannak pillanatnyi gyors álmok, talán így lehet a labda fölött elaludni.

– *Az edző jól húzta meg a cseréket...*

A *meghúz* igekötős igét ismerjük, de hogy a cseréket is meg kellene húzni, azt még nem...

– *Ez a kapufa magáért beszél...*

Meg ez a baki is, tehát mi nem fűzünk hozzá semmit.

¹ Lásd Sz. TÓTH Gyula, *Labda a szociokultúra hálójában*. (Góóó! Gól...?) Agria, 2012. tavasz, 197–205.).

– *Töredezett a mérkőzés vége, mert annyira sima...*

Miért ne lehetne valami töredezetten sima...

– *A sípja a bírónak néma maradt.*

Nem is értem, mi baj lehet ezzel a kijelentéssel. Néma síp... Még egy költeményben is elmenne. Következzék néhány példa az ügyetlen mondatszerkesztésre, főleg a *-nak/-nek* részeshatározós ragok halmozott használatára:

– *A gólja a csatárnak a vendégeknek jó, az edzőnek meg főhet a feje.*

– *Nincs megszervezve a védekezése a Vasasnak...*

– *Atuba nem játszik a Rapid ellen a Hamburgnak.*

– *Az edzőnek 3 cseréje van, így az órával is játszhat.*

– *Ha a játékát nem is lehet dicsérni... a Reálnak, azért mégiscsak...*

Ha a Reál játékát nem lehet dicsérni, akkor mijét lehet dicsérni?

– *A sérült játékos nyilatkozik: „Egy súlyos csípőprotézisen estem át”.*

Ez pedig egy súlyos képzavar, mert hol lehet az a csípőprotézis, amelyen most átestek... Még egy sérülés, pontosabban: sérült mondat:

– *Megsérült a kezével...*

Helyesen ugye úgy lenne: megsérült a keze...

– *A játékos... visszafogottabb volt a gólörömnél.*

Ezt viszont nem is tudom javítani: volt a gólöröm, és a játékos nem örült annyira, talán ezt akarta kifejezni, de hát a meccs folyik...

– *Ennyi belőle, ami sikeredett.*

Úgy van.

– *Ezzel el is lőtte az utolsó puskaporát a Chelseának...*

Itt egy szép szólás szerepel, de nem tudni, hogy kivel-mivel kapcsolatban. Elővi, ellövöldözi a puskaporát – azt jelenti, minden érvét elmondja... De most a Chelsea-nek lőtt oda, avagy a Chelsea-nek az utolsó... puskaporát lövöldözte el... Talán jobb lett volna ebben az esetben nem vaktában lövöldözni, hanem inkább szárazon tartani a puskaport... Sz. Tóth Gyula sportnyelvi gyűjtéséből válogattunk. Remélhetőleg a téma nem puskaporos hordó. Még nincs vége, folytatása következik.

2. forduló (2015. március 19.) – Mellélőtte a helyzetet.

– *A (vesztésre álló) csapatnak a középpályán defenzívebben kellene játszani.*

Gyűjtőnk itt nyilván a *defenzívebben* kifejezést kifogásolná, bár ezt talán használatos a sportnyelvben, a taktikában... Beszélünk például defenzív, azaz előrelátó vezetésről...

– *Szűcs Lajos kapuja az eddigiek során nulla-nullára áll.*

Mármint a kapu...

– *A Zalaegerszegnek meg benn lesznek a lehetőségei.*

Lehetőség mindig van, hol kinn, hol benn...

– *Nem sikerült betalálni Horváthnak.*

Kétértelmű mondat: nem sikerült betalálnia a csatárnak, avagy a kapusnak?

– *Ehhez a szituációhoz hozzá tudta tenni a magáét.*

Mi viszont nem tudjuk hozzátenni a magunkét...

– *Magányban az edző, de a gondolatai végigkísérik a 90 percen át.*

Nekem ez tetszik. Az edző magánya... még egy regény címe is lehetne. S hogy gondolatai végigkísérik a meccs alatt. Miért ne?

– *Jó a passza Zsidainak.*

Ki passzolt kinek?

– *Neki is volt egy passza Sevcsenkónak.*

Ismét: ki passzolt kinek?

– *100%-ig nem mernék rá mérget venni.*

Jó, akkor mennyit tetszik parancsolni?

– *Az akcióból végül kapufa született.*

Lám, így születik a kapufa. Akcióból.

– *Ez a kísérlet is a kapus kezében halt el.*

A temetésről később történik intézkedés.

– *Dicsérni lehet a teljesítményt, amit leadott.*

Mármint a csapat. Akár a beszolgáltatás idején.

– *A szünetben nagy fejmosás lesz a játékosok felé.*

Ha csak feléjük, akkor nem részesülnek fejmosásban.

– *Az uszoda építése csúszást szenvedett.*

Igaz, csak pár napot. De azt is nagyon megszenvedte.

– *Az edző már a múlt héten lenyilatkozta.*

Ne bántsuk a kommentátort, ma már mindenki le- és kinyilatkozta!

– *A csatár mellélőtte a helyzetet.*

Nemcsak a helyzetet, de a mondatot is...

– *Az utolsó percek a Juventusé lesz...*

-nek...

– *Megint menés van.*

Nem mindegy, hogy milyen! Itt kerékpárversenyről van szó!

– *A játékos pocakot formált a kezével jelezve, gyermeke születik.*

Ez a mondat nyelvileg nem hibás, azonban nem tudom elképzelni a helyzetet...

Nyilván hölgyről van szó, aki játszik, s közben megindult a szülés? Vagy egészen másról van szó? Esetleg erről?

– *A csapatkapitány kommunikál egyet a bíróval.*

Vagyis üzen neki valamit... Például a pocakot formáló kezével...

– *Ezen a meccsen a csatár nem volt konzisztens a góllövésben.*

Mi volt, ha nem volt konzisztens...

– *Elképesztő, amit összefutott a mérkőzésen.*

Összefut – új jelentés: össze-vissza futkározik.

– *Szemlátomást érezhető...*

Némi csekély képzavarral... Egyelőre tovább nem kommunikálunk sem egyet, sem kettőt, de Sz. Tóth Gyula ígéri, nem teszi le a jegyzetfüzetet... Én már most reszketek, nehogy mellélőjek egy helyzetet...

3. forduló (2015. március 27.) – A boldog kispad

– *A mérkőzés lendülete fölleprikázódott.*

A mérkőzés lendületbe jött, a játékosok, nézők fölleprikázódtak. De a lendület aligha.

– *Belül vagyunk az utolsó 10 percen a mérkőzésnek.*

A mondat kicsit biceg.

– *Beigazolta magát az, hogy...*

Beigazolódik van, *beigazol* eddig még nem volt...

– *Borsot törtek az orrára.*

Helyesen: borsot tör valaki orra alá... De az orrára, hogyan?

– *Savanyú mosoly hagyja el Eboué száját.*

– Inkább: mosolyra húzódik a szája... Savanyúra...

– *Állóháború alakult ki a nagy futás közben.*

Futballmeccsen – teszi hozzá Sz. Tóth Gyula. Az mondjuk nekünk is föltűnt már, hogy a sportban és a sportnyelvben mennyi a háborús elem. Most például az állóháború...

– *Látszott az öklén, ahogy rázta.*

Még jó, nyilván azért rázta, hogy látsszon.

– *... gól formájában látott esemény történik...*

Ez nyilván humor, a politikai korrektség következménye. Még nem tudjuk, hogy gól-e valójában, hiszen azt a bíró mondja ki, de nekünk olyanformának tetszik, ahogy a labda a gólvonalon túlra kerül, és a hálóban megpihen...

– *A rúgás határát súrolta a sárgalapnak.*

– Ez pedig az eufemisztikus nyelvhasználat. A sárga lap határát súrolta a rúgás...

– *Lámpaláz van benne...*

Valaki lehet lámpaláz, de az eset súlyosabb: bele is költözött.

– *A bírók nem fújtak hazai pályát.*

Megengedő lennék ezzel a megfogalmazással kapcsolatban. A nyelvekben régi

lehetőség a tárgy és a határozó cseréje: itt a bíró fújja a pályát és a bíró fújja a pályán keveredik. Áldott emlékű Zsilka professzor nekünk ezt így magyarázta: zsírt ken a kenyérre – zsírral keni a kenyeret...

– *A labda elkezdett dadogni.*

Ehhez nincs szavam...

– *Többet rúg lábbal.*

Kézrel rúgni nehéz és veszélyes, jobb lábbal, jobbal, ballal, mindegy. Még egy testrész:

– *(A játékos) a sérült lábbal rossz helyre fejt.*

Ez pedig egy cirkuszi mutatvány lehetett – a lábbal fejelés...

– *Elérkezett a fáradás küszöbe nála.*

Mi még kitartunk.

– *Senki nem volt a négyszögben, ha úgy tetszik, a kör vonalában.*

No ezt nem értjük, még egyszer:

– *Senki nem volt a négyszögben, ha úgy tetszik, a kör vonalában.*

Így sem értjük, talán a négyszög körösítéséről van szó. Most viszont figyeljünk: A csatár melléfejel.

– *Emiatt úszta meg a bekapott gólt.*

Ha bekapta, aligha úszta meg...

– *Kezdték kicsit sokan lenni a játékosok.*

Meg a hibák...

– *Kicsit a semmiből lötték a gólt.*

A Semmi közelít, írta Illyés Gyula... De onnan gól is jöhet...

– *A mérkőzés elején botladozott a szekér.*

Ha megszemélyesítjük, akkor botladozhat a szekér. De inkább azt szoktuk mondani: nehezen indult a szekér, zörgött a szekér, zötyögött a szekér. De úgy látom, már belejött...

– *Adós vagyok a kispaddal.*

És még sok kispad – természetesen megszemélyesítve:

– *... ez az öt játékos alkotja a kispadot. – A kispad mutogat, majd föláll..., láthatólag, nem boldog. – A kispad boldog. – A kispad sem villog. – A kispad összeverekedett. – Az edző a kispaddal beszélget. – A kispad azt szeretné, hogy mielőbb legyen vége. – Ez a kispadnak ebben az esőben, mint halottnak a csók.*

S legyen most ez az utolsó szavunk.

4. forduló (2015. július 14.) – Őnzöz, döntöz. Csípőből kiabálnak

A sportnyelvi gyűjtés újabb epizódja következik. Sportnyelvi szakmai zsargonná, sajátos szaknyelvvé lett kifejezések. Nem tudom eldönteni, hogy Sz. Tóth

Gyula pusztán csak gyűjti, avagy esetleg kárhoztatja is a következő jelenségeket. Döntsék el Önök!

– *ajtó-ablak helyzet*

Mi is nagyon sokszor találkoztunk vele, például így:

– *Hatalmas ziccet hagyott ki Clarence Seedorf, a brazil Botafogo labdarúgója, a Quissama ellen 4–0-ra megnyert carioca állami bajnokin. A 37. születésnapját két hét múlva, április 1-jén ünneplő holland sztár ajtó-ablak helyzetben az üres kapu fölé bombázott!*

Persze itt megemlíthetnénk a ziccet, a bajnokit, valamint a *bombáz* igét is.

– *Ez a döntés necces.*

Vagy legalább is véleményes. Ezek a modern sportnyelv gyakori kifejezései. További zsargonnyelvi elemek, talán ezek is neccesek:

– *Standard szituáció.* – *Az asszisztens beint.* – *A szélső két asszisztot adott.*

Tény, hogy sportriportereink stílust teremtenek: meghúzz, jól érzik egymást, hozzáteszi a magáét.

– *Kiss meghúzza a jobbszélen, majd a kapu mellé durrant.*

– *Együtt voltak a fiúk, jól érezték egymást.*

– *Füle is hozzátette a magáét. Kántor viszont nem tudja hozzátenni a magáét.*

Hozzátesz mellett van még rátesz is:

– *A csapat rátette magát a mérkőzésre.*

Sz. Tóth Gyula megjegyzése:

– *Egyébként.... nagy divat az „egyébként”... És: – a „szituáció” is...*

Folytassuk a sportnyelvi zsargonba tartozó nyelvi jelenségek gyűjteményének bemutatását:

– *A boksoló sokat mozog lábon.* – (A teniszező, a focista, a kajakos...) *Nem volt ott fejben.* – *Mire produkálja itt magát?* – *Sitku villant egyet.* – *A játékosok lelkileg toppon vannak.*

Vannak olyan sportnyelvi elemek, amelyek elsőre talán magyarázatra szorulnának:

– *Tetszett Tóth András tengelyben való játszatása.* – *A csatár felbörözte a hátvédet.* – *Hazard előnzözte.*

Az *önzőz* is új ige, de az *előnzőz* még újabb. És lesz még *döntőz* is. További furcsa igék, nehéz eldönteni, hogy alkalmi tévesztések, avagy már állandósult kifejezések:

– *A játékos eltörte a labdát.* – *Leütözte a játékost.* – *Próbálja elmozogni ellenfelét.* – *Leatletizálta a védőjét.* – *Az újabb góllal ez a csoport is eldőlni látszik.* – *Jakuba elagyalta a hajrát.* – *Ők még nem döntöztek.*

Még nehezebben érthető, ha idegen szóból keletkezik furcsa új magyar ige:

– *Presszingel az ellenfél.*

További sport zsargonnyelvi mondatok:

– *Ez ki-ki meccs. – Tuti biztos gólhelyzet... – Az elmúlt percekben nem kerültek veszélybe a kapuk.*

Ne tessék megijedni, még mindig focimeccsen vagyunk:

– *Ez a lövés életveszélyes volt. – Henry minden megmozdulása életveszélyes. – A csatár az alapvonal körül, otthagya a lábát.*

Megtudhatunk valami nagyon fontosat:

– *Csípőből kiabál...*

És azt is:

– *A kapus maga mögé nyúlt.*

Ez nem lehetett véletlen, mert ismétlődik:

– *Az edző előszeretettel nyúl a fiatalokhoz.*

Kereskedés a pályán:

– *Eladta a labdát. Eladta a meccset.*

Azért a labdát eladni még mindig világosabb, mint például eltörni...

– *Beleszunyókált a Bayern az első félidőbe.*

Ilyen mondatokért érdemes sportközvetítést hallgatni. Meg ilyenekért:

– *Elment a bokája.*

A kiment a bokája ugye ismerős, de hát nemcsak ki-, hanem el is mehet... És mi történhet még egy focipályával?

– *Kettészakadt a pálya.*

Végül pedig, ha van megoldozott előzmény, akkor mi következik?

– *11-es a semmiből. De jogos.*

A bíró hármat fúj a sípjába, jöhet a harmadik félidő. Éljen a labda!